

főszereplőre épített duodrámát két pillére remekül tartotta az egész épületét. Nagy Attila Semmelweise hősiességgel megküzdött saját csodálatos orgánumának s a szerep retorikai felhangjainak csábításával, s tudatosan félbetört — megszegett gesztusai is a megjelenített élet szenvedélyességének uralkodóan intellektuális — gondolati megalapozottságát szolgálták. *Bicskey Károlynak* láthatólag még ilyen küzdelemre sem volt szüksége: teljesen együtt élt Markuszovszky alakjával. A mellékszereplőknek nem volt sok lehetőségük tehetségük bizonyítására: a két, de lényegében egy személyre koncentrált dráma kísérő bolygó voltak. Ezért hálátlanság volna bármelyikük kiemelése is; az adott keretek között általában megfeleltek szerepük követelményeinek, egyetlen kritikai megjegyzésként megemlíthető: a két főhős és *Miklós Klára* kivételével a többiek szövegmondása lehetne artikuláltabb, mert a nézőtér zaja néha a szöveg érthetőségének rovására ment. *Bartha László* díszlete nagyszerűen allegorizálta a mű alapvetően eszme-dráma voltát.

Égésében megállapítható, hogy a színház új vezetése jól megtervezett taktikai előcsatározások után ezzel az ősbemutatóval nyert döntő csatát az igényes szegedi színházlátogató közönség visszahódításában.

CSETRI LAJOS

SZÍNHÁZCSINÁLÁS

Ismeri Ön Szegedet, a napfény és az irodalmi hagyományok városát? Dugonics András, Tömörkény, Móra, Juhász Gyula koptatta itt az utcaköveket (ezekkel a kövekkel szokták aztán fejbe kólintani a város lakóját, hátha az ütéstől, mint az elődök közvetett érintésétől jobban hasonlít majd Dugonicsra, Tömörkényre, Mórára és Juhász Gyulára). Nos, még így sem ismerős? Talán gyógyhatású meleg vize és évekig húzódo szálloda-, híd-, színházátépítései mégis felidéznek a város képét? S ha nem, még mindig van egy felejthetetlen megkülönböztető jegy, Szeged a nyári *Szabadtéri Játékok* városa. Egy hónapig vigalom, majális, zászlólobogtatás, kivilágított szökőkút, kirakatverseny és kutyakiállítás, maratoni futás és őszibarack-bemutató, zenés ébresztő, gálaest, külföldi vendégművészek, sietve kijavított utak, festett képű, frissen kozmetikázott házak, fontoskodó segédrendezők, turistacsoportok, excentrikus ruhák, sajtótájékoztatók, ipari vásár, motorcsónakverseny, vendéglátás — mi kell még?

A többi... néma csend. Az év tizenegy hónapjában az úgynevezett Nemzeti Színház az alábbi táblácskát viselte büszkének alig nevezhető homlokán: A vakolat hullik, közlekedés a túloldalon.

...FÁBÓL VAN A RÉZKILINCSEM, MADZAG A HÚZÓJA

Ebben a városban az van, amit hajthatatlan, megszállott emberek kicsikarnak belőle. Azért van például az egész országban híres operatársulata, mert Vaszy Viktor tántoríthatatlanul és mindenki ellenében megszervezte ezt az operát. Amikor pedig megvolt, már nem lehetett letagadni, kitagadni, számolni kellett vele. Egy idő múltán pedig kényelmesebbnek bizonyult vállalni, mint támadni. Annál is inkább, mert ez az opera nemcsak a benne részt vevő művészek büszkesége, hanem a város büszkesége is lett, alkalmassá tette magát arra, hogy dicsekedjünk vele, szegedi specialitásként emlegessük, s hogy minden más szellemi aluszékonyság tetejére ráüssük pecsétnek az amúgy is a megnyugtatót szolgáló jelentésekben: de él, virágozik, újabb és újabb sikerekkel öregbíti hírnevünket a szegedi opera.

Mert hivatkozásnak kétségtelenül elég a *Szabadtéri Játékok* és az opera. Elég az egy vidéki városnak, minek vágyunk többre? Minek kívántunk volna még ezen kívül olvasható irodalmi folyóiratot, élvezhető prózai előadásokat, tisztességes szín-

házi épületet, pezsgő kulturális életet? És az utóbbi években már nem is kívántunk. Megszoktuk, hogy folyóiratunk nem azért van, hogy olvassuk, a prózai tagozat nem azért tartja bemutatóit, hogy végignézzük. A szegedi közönség például leszokott a színházba járásról. Leszokott róla, mert néhány eseményszámba menő operapremieren kívül csak nyikorgó, rozoga nézőterével, harisnyaszaggató székeivel, vécészagával, jégverem-büféjével, meg a színpadról áradó poros unalmával várta ez a színház. A dohányzóban az egyik ablaktartó gerendát egy hosszú nyelű partvis mentette a leszakadástól, a nézőtéri csapóajtón céltalanul lógó madzagra még gyerekkoromból emlékszem. A madzag — amelyik bizonyára a nóta instrukciója alapján került az ajtóra, hogy tudniillik: de mivelhogy pénzem nincsen, fából van a rézkilincsem, madzag a húzója — az októberi évadnyitáskor tűnt el ismert helyéről.

AZ ELŐADÁS AZ ELŐCSARNOKBAN KEZDŐDIK

Ni csak — mondta egyik ismerősöm néhány nappal az őszi évadnyitó bemutató előtt —, történt valami a színházban? Megtisztították az ablakokat!

És nem tévedett. Valami igazán történt a színházban. Az utcáról betévedt színházlátogató — kevés ilyen akad a mi városunkban — mindjárt a bejáratnál egy táblába ütközött: „Az előadás az előcsarnokban kezdődik.” S ezen túl egymást érték a meglepetések. A színházlátogató kókuszszőnyegen jutott el a folyosóig, ahol a színészek hatalmas portréi készítették megállásra. Aztán lábujjhegyen folytatta útját a nézőterre, és hamarosan észrevette, hogy fölösleges az óvatosság: a padló alig recseg. Ugyanígy elcsodálkozhatott, amikor elfoglalta a helyét; az újonnan fényezett szék szalkái ugyanis nem akadtak fenn a harisnyáján. Enyhe borzongással gondolt rá, hogy a viszonylag kellemes nézőtérről előbb-utóbb mégiscsak föl kell gyalogolnia a jéghideg, huzatos dohányzóba, hacsak a színházba járás kedvéért nem szokik le a dohányzásról. Hanem az emeleten újabb álmélkodnivalója akadt: a folyosón ízléses tárlókban a színház témakörét feldolgozó bélyegkiállítás, a dohányzóban pedig mérsékelt meleg és a szegedi képzőművészek képeiből rendezett kiállítás fogadta. A büfépultot kicserélték, és — nem csalás, nem ámtítás — presszógépet helyeztek el rajta. Soroljam még? Kovács Lajos szcenikus szerint tulajdonképpen alig csináltak valamit. Csupán az ócska kabátot újították fel néhány gombbal, egy új övvel, friss gallért varrtak rá. A korszerűtlen, kimustrált épületen ez mitsem változtatott, de annál többet a színházlátogatók közérzetén.

EGY KALAND KEZDETE

Igen, szándékosan nevezem kalandnak azt az akciót, amelyet mindenekelőtt Lendvay Ferenc, a színház új direktora indított el egy város megrögzött előítéletei és szkeptikus, álmos közszelleme ellen. Ő ugyanis több vidéki városban szerzett tapasztalatai alapján elhatározta, hogy mégiscsak csinál színházat Szegeden. Hozzá olyan színházat, amely — kilépve önnön falai közül — a város szellemi életének élesztőjévé, mintegy szellemi lelkiismeretének ébresztőjévé válik... válhat, ha isten is úgy akarja.

E vállalkozás előzménye a direktornak az az ambíciója volt, hogy ne csak darabot, hanem színházat is rendezzen. Tudatosan kereste az alkalmakat, melyekben kiélheti színházcsináló törekvéseit, s önmagának meg másoknak is megmutathatja, hogyan lehet a mi körülményeink között új meg új színházat szervezni. Nyolc évvel ezelőtt felkérték az akkor alakuló veszprémi színház igazgatására. Aztán a miskolci színház élére került azzal a megbízással, hogy egyesítse a miskolci és az egri színházat. Ezután rövid pihenő következett, majd Szegeden ismét megnyílt előtte egy új színház szervezésének lehetősége. Legalábbis olyan értelemben új színházé, hogy egy színházellenes állapotot kellett az ellenkezőjére fordítania.

Mindenekelőtt művészi, társadalmi és anyagi alapot teremtett. Összegyűjtötte a pályáján eddig megismert és a szegedi színház ügyének megnyerhető jó színészeket,

akik már csak azért sem álltak ellent a csábításnak, mert tudták: ő mindig a színészekre épít. A színészekhez aztán megkereste azokat a tervezőket, rendezőket, írókat, dramaturgokat, akik egy színház művészi rangját fémjelezhetik.

Látszólag több színész gyűlt össze Szegeden, mint ahányra szükség van. De ez a bőség biztosítja a változatosságot. A közönség nem un rá egy-egy arcra, hisz minden darabban új nevekkal, más játékmóddal találkozik. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy a színház tekintélyét növeli, ha más színházak, meg a rádió, a televízió stb. innen kérnek színészeket.

A művészi lehetőségeken túl a megújult színház természetesen pénzt is adott a színészeknek. Sikerült megértetni a város vezetőivel, hogy megfelelő anyagi feltételek nélkül nem tehetik versenyképessé a színházat. A társulat tagjainak fizetése megközelíti a Pesten játszó színészek jövedelmét. Igyekszik tehát „ledolgozni” valamit abból a hátrányból, amellyel minden vidéken élő művésznek számolnia kell fővárosi kollégáival szemben.

De pénz kellett a korszerű propagandaapparátus megszervezéséhez is. A jó propaganda eszköze maga az épület. Az épület, amelynek igazi meghitt színházi légkört kell árasztania. De eszköze a tekintetvonzó plakát is, a jól szerkesztett műsorfűzet, és eszköze — végül, de nem utolsósorban — az a kontaktus, amelyet a színház színészei útján a társadalommal kialakít. Vagyis a színház nem élhet elszigetelt, belterjes életet, művészetének kisugárzását éreztetnie kell a közvéleménnyel. A direktor álmaiban olyan vidéki városok jelentek meg követendő példaként, mint a régi Nagyvárad vagy Kolozsvár. A színház természetesen egyedül nem elég az eleven szellemi pezsgéshez, de feltétlenül alkalmas rá, hogy — amint Vass Károly főrendező mondta — katalizátorként működjek egy-egy város életében.

SÍPPAL, DOBBAL, NÁDI HEGEDŰVEL

Gyerekkorom óta élek ebben a városban. Ismerem, szeretem gesztenyefák virágzó utcáit, egyre fogyó zöld térségeit, a nyáron nyüzsgő, télen elgondolkozó Tiszapartot, s valahányszor néhány napos távollét után a vonat ablakából meglátom a dóm kettős tornyát, mindig csöndes szívdobogást érzek. De ugyanígy ismerem és egyáltalán nem szeretem az unalomból időnként kitörő, de hamarosan vissza is süppedő szellemi életét, rám nehezedik kulturális lomhasága, művészeti életének „jól van ez így, ha jó volt eddig” kényelmessége. Minden más vidéki város büszke lenne rá, ha az élen járó tudósoknak olyan gárdájával dicsekedhetne, mint Szeged. Szeged éppen csak eltűri őket. Az egyetem ebben a városban még ma is gyanús idegen test, s az ott dolgozók félig-meddig *gyütt-möntek*, mint annak idején, mikor az intézményt ideköltöztették.

Nem csoda tehát, ha másokkal együtt engem is meglepett, izgatottá tett az a tenni vágyó frissesség, amellyel a színház új vezetői nekivágtak a színházcsinálásnak. Nem csoda, ha legalább e riport erejéig részvételre kényszerített az a minden alkalmat megragadó szervező munka, amely még a nyár végén elkezdődött itt.

A színház valóban kilépett saját beltenyészetéből. Vezetői kutatni kezdték: mi kell a városnak, mit vár a színészeitől, s mit várhatnak azok tőle. Kapcsolatot kerestek és találtak vezető értelmiségiekkel, egyetemi hallgatókkal, középiskolai tanárokkal, az üzemek közvéleményével. Nem sajnálták a fáradságot, hogy minden meghívásnak eleget tegyenek, sőt provokálták a meghívásokat. Meghallgatták mindazoknak a véleményét, akik ebben a városban már letettek valamit a kultúra asztalára, lektori meg segédrendezői státusban úgynevezett piackutatókat alkalmaztak (ilyen státus ugyanis nálunk még nem létezik). Vezető színészeiket felléptették házi rendezvényeken, stúdiószínpadot csináltak velük az egyetemen, néhányuk neve gyakran ott látható a városi rendezvények plakátjain.

Hátat fordítottak az évtizedekkel ezelőtt kialakult és azóta meglehetősen elavult szervezési módoknak. Az új igazgató kijelentette, hogy nem hisz a csoportos szer-

vezésben, a különböző üzemeknek, termelőszövetkezeteknek eladott névtelen bérletek hatóerejében. A színháznak személyes kapcsolatot kell teremtenie bérlőivel. A bérletek névre szólnak, s nemcsak arra szolgálnak, hogy teljesítődjék a bevételi terv. Az imponáló cél így foglalható szavakba: szeretnék, ha a színházba járás dívattá válna Szegeden.

CSINÁLJUNK EGYÜTT SZÍNHÁZAT

A szervezés kezdeti időszakában a legnagyobb ámulatot a társulat névsora kellette. Megtudtuk, hogy a színház dramaturgja Karinthy Ferenc lesz, hogy ide szerződik a budapesti Thália Színházból Nagy Attila, hogy az igazgatást hagyja ott Békéscsabán Vass Károly a szegedi főrendezői státus kedvéért. Olvastuk a neveket, amelyek ismerősen csengtek, s amelyek mellett gyakran ott állt minősítőként a Jászai-díj is. Később megtudtuk, hogy a kül- és belföldön oly népszerű Pécsi Balett — amely fennállása óta valahogyan egyszer sem jutott el Szegedre — rendszeres fellépést vállalt a színházban.

Érdekes módon sohasem lepődtünk meg rajta, ha az operatársulathoz ismert nevű új énekes szegődött. Természetesnek tartottuk már, hogy a szegedi opera tagjának lenni a művész számára is rangot jelent. Azt azonban, hogy befutott emberek a prózai tagozat erősítésére vállalkoznak, a korábbiak ismeretében természetellenesnek éreztük. Őszintén szólva izgatott a kérdés: kit mivel főzött meg a direktor annak érdekében, hogy a szegedi kaland részese legyen.

Vass Károly tíz évet töltött el Békéscsabán, ebből hat évet igazgatóként. — A színész, a színházi ember oda menjen, ahova hívják — válaszolta kérdésemre —, ez olyan szabály, amit nem szabad szem elől téveszteni. — Választását magyarázta, hogy a kisebb, belterjesebb színházból mégiscsak egy nagyobb város nagyobb színházába érkezett. S ez a változtatás talán megéri, hogy a primhegedűt a másodhegedűvel cserélte fel. Most ismét kipróbálhatja magát. A megszokott, az előre tudott feladatok helyett belevetheti ambícióit, képességeit a szokatlanba, a kiszámíthatatlanba, a kalandba.

Kovács Lajos szcenikus már kevésbé igényli a kalandot. Ő viszont hazaérkezett Szegedről indult, s a másfél évtized alatt, amit az ország különböző városaiban töltött el, itt tartott fenn főbérleti lakást. A Pécsi Balett szcenikusaként tíz éve járja a külföldet. Több mint húsz országban fordult meg. Végigcsinálta a színház-újjaépítéseket Kaposvárott, Pécsen, Debrecenben. És most 56 évesen újrakezdi Szegeden.

Gombár Judit jelmeztervező számtalan színháznak dolgozik évek óta, de mind ez ideig ragaszkodott Budapesthez. Az idén nem tudott ellenállni... „Mindenki itt van, akit szeretek, és akivel szívesen dolgozom együtt.”

S a kimerítőbb magyarázat? „Eddig mindig dafke színházat csináltunk azokkal, akikkel közös nyelvet beszéltünk. Most először érzem úgy, hogy magunknak csinálunk színházat, olyan színházat, amibe talán a nézők is bejönnek.”

Kulka Eszter „piackutatóként” szerződött el a színházhoz. Mintegy összekötő a társulat és az egyetemek vezető oktatói között. Emellett műsorfüzeteket szerkeszt, elolvassa és véleményezi a bemutatásra váró darabokat. Ízlése nem mindig egyezik a direktoréval, néha úgy érzi, fizetett ellenzékként dolgozik. Mégis szereti és szívesen vállalja ezt a munkát egyszerűen azért, mert szívesen van ott, ahol valami új készülődik.

De ugyanez a szellemi izgatottság fogta el a másik piackutatót, Kutas Máriát is, aki elsősorban az egyetemi hallgatók igényeivel ismerkedik. Ő szervezi az egyetemen létrehozott „fiókszínházat”, a stúdiószínpadot is. Aztán sorolhatnánk a színház számos új és régi tagját. Közülük feltétlenül említést érdemel Nagy Attila, a Pesten már beérkezett színész, aki egzisztenciálisan csak veszíthetett a cserével. A fővárosban ugyan tíz hónap alatt 300—320 előadást játszott végig; vezető színész volt a Tháliának. Helyzetét sokan irigyelheték, mégis olyan állapotba jutott, amely-

ben a rendkívüli színészi feladatok is megszokottá váltak. A túlfeszített munka mellett nem maradt rá ideje, hogy — az ő szavaival élve — a maga életét mozgásban tartsa. Már-már hinni kezdte, hogy ez a színészi sors természetes állapota, ezentúl az a dolga, hogy befelé fordulva, bibelődve építgesse önmagát. A rezignáció kezdeti stádiumában találkozott össze Lendvay Ferencsel. Öt hétig dolgoztak együtt, s közben kicserélték a színházról vallott nézeteiket. Lendvay olyan művészi atmoszférát ígért, amelyben a színész kezdeményezője és felelőse lehet saját sorsának, s ezt az ígérteit be is váltotta. Szegeden valahogy minden cselekvése összefüggésben van a színházzal, amelynek tagja. Ha fellép az egyetemen, a színház vezetői elmennek megnézni. Ha bárhol megjelenik, beszél, verset mond, az mind a színház gesztusának számít. S emellett jut ideje más elképzeléseinek megvalósítására is.

Csak az idő és a hely hiánya miatt nem faggattam ki a többieket — a társulat jó fele kicserélődött —, mindazokat, akik már bizonyítottak az „új” színházban. Visszatérő szintagma volt a beszélgetésekben: alkotó légkörben élünk.

JÖTTEK, LÁTTAK, GYŐZTEK?

A kaland elkezdődött. Az új emberek jöttek, láttak, de győzelemről még nem beszélhetünk. Némi csalódottsággal emlegetik, hogy az eddigi siker nincs arányban az erőbefektetéssel.

A közönség nem tódul a színházba. A bérletek ugyan végre személyekre szólnak, akár arcképet ragaszthatnánk mindegyikre. De az utcáról még mindig kevés érdeklődő téved be az előcsarnokba, s nem hinném, hogy a pénztáros panaszkodna az elviselhetetlenül sok munka miatt. A közönség bizalmatlan. Azért is, mert az első prózai bemutatókat nem választották meg szerencsésen, bár az előadások színvonalára reményeket ébresztett. De bizalmatlan a közönség azért is, mert Szegeden illik bizalmatlannak lenni minden nagyakarással szemben. Szegeden nemcsak kényelmes, sikk is outsiderként figyelni mások küszködését. Ők a ringben, mi a nézőtéren. Füttyülni, morogni, néha tapsolni — szabad. De beleavatkozni? Részvételünkkel esetleg magunkra vonni mások figyelmét? Nem vagyunk bolondok!

Hanem azért gondoljunk arra, hogy a szuperfilt szipka reklámja se maradt háttalan a közvéleményre. Akármerre nézek, szuperfilt szipkából füstölnek az emberek. S ha a szuperfilt, az Omega együttes — nem beszélve az országszerte burjánzó beat együttesekről —, az OTP, a hamis ékszer megérdemli a reklámot, sőt ezzel a reklámmal befolyásolja is az embereket, miért tagadnánk meg a sípot, dobót, nádi hegedűt éppen a színházról? Miért éppen a nívós kultúra legyen egy spontánul érdeklődő szűk közönség előkelő belügye?

Hátha még valóra válhat az új direktor álma (mondhatnám víziónak is): a sikeres munkát, a fölemelt fizetést, a rendkívüli jutalmat nemcsak kiadós vacsorával meg részegségbe fúló borozással ünnepelnék meg az emberek, hanem mondjuk, együtt elmennének a színházba.

A kaland részeseinek legalább hinniük kell a győzelemben.

FENÁKEL JUDIT